

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 9 Sayı: 43 Volume: 9 Issue: 43

Nisan 2016 April 2016

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

DİNİ DÜNYA GÖRÜŞLERİ ÖLÇEĞİ'NİN TÜRKÇEYE UYARLANMASI: GEÇERLİK VE GÜVENİRLİK ÇALIŞMASI ADAPTING THE RELIGIOUS WORLDVIEWS SCALE TO TURKISH: A STUDY OF VALIDITY AND RELIABILITY

Ali KUŞAT*
Meryem Berrin BULUT**

Öz

Bu çalışmanın amacı, Dini Dünya Görüşleri Ölçeği'nin geçerlik ve güvenilirliğinin Türk kültüründe incelenmesidir. Çalışmaya 299 üniversite öğrencisi gönüllü olarak katılmıştır. Verilere hem Açıklayıcı Faktör Analizi (AFA) hem de Doğrulamalı Faktör Analizi (DFA) uygulanmıştır. Ölçeğin Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı ,93 olarak saptanmıştır. AFA sonuçlarına göre Dini Dünya Görüşü Ölçeği'nin Türk kültüründe iki faktörlü bir yapıya sahip olduğu saptanmıştır. Faktörler ölçekteki varyansın %57,30'unu açıklamaktadır. DFA sonuçlarına göre $\chi^2/df = 2,26$; CFI= ,945 ve RMSEA= ,065 olarak saptanmıştır. Tüm uyum indeksleri kabul edilebilir değerler olduğundan, ölçek maddelerinin ilgili yapıyla olan modellerinin uygun olduğu yargısına ulaşılmıştır. Bulgular ölçeğin psikometrik özelliklerinin Türk kültürü için yeterli düzeyde olduğunu göstermiştir. Araştırmanın bulguları ilgili literatür temelinde tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Dünya Görüşü, Dini Dünya Görüşü, Din, Geçerlilik, Güvenirlilik.

Abstract

The aim of this study is examining the validity and reliability of Religious Worldview Scale in Turkish culture. In total of 299 college students voluntarily participated in the study. Both Explanatory Factor Analysis (EFA) and Confirmatory Factor Analysis (CFA) were performed. The internal consistency coefficient Cronbach's Alpha is ,93. According to EFA results the Religious Worldview Scale has two factors in Turkish culture and these factors explained %57,30 of the variance. According to CFA results $\chi^2/df = 2,26$; CFI= ,945 and RMSEA= ,065. Because all fit indices had acceptable values, it was concluded that the scale items were appropriate. The findings showed that psychometric properties of the scale were at acceptable level for Turkish culture. The findings are discussed on the basis of relevant literature.

Keywords: Worldview, Religious Worldview, Religion, Validity, Reliability.

1. Giriş

Günümüzde teknolojik gelişmelerden dolayı dünyanın dört bir yanındaki insanların birbirleri ile iletişim kurmaları kolaylaşmıştır. İçinde yaşadığımız dünya çok hızlı bir şekilde değişmektedir. Bu değişim içerisinde insanlar genel anlamda farklı dünya görüşlerine özeldir ise farklı kültürel ve dini dünya görüşlerine sahiptirler.

Bir dünya görüşü, biliş ve davranış üzerine güçlü etkileri olabilen fiziksel ve sosyal gerçeklik hakkındaki varsayımlar dizisidir. İnsanın biliş ve davranışı, yaşam ve gerçeklik hakkındaki bir dizi inançlar ve varsayımlar tarafından güçlü bir şekilde etkilenmektedir. Dünya görüşleri gerçekliği tanımlayan inançlardır. Belirli bir dünya görüşü insan doğası, yaşamın anlamı-doğası ve evrenin bileşimi gibi farklı yapıda, çeşitli konular hakkındaki varsayımları kapsamaktadır (Koltko-Rivera, 2004).

Dünya görüşleri gerçekliğin kavramsal yapı taşlarıdır (D'Hooghe, 2011), gerçekliği anlamamıza ve açıklamamıza yardımcı olurlar. Bir dünya görüşü aklımızın yetenekleri ile sınırlı kalmamalıdır (Meurs, 2011). Koltko-Rivera (2000:25) dünya görüşünü şu şekilde tanımlamıştır: Bir dünya görüşü evreni ve hayatı hem ne olduğu hem de ne olması gerektiği açısından tanımlamanın bir yoludur. Belirli bir dünya görüşü gerçekte veya prensipte neyin var olduğu ve neyin var olmadığı, hangi nesnelere veya deneyimlerin iyi veya kötü olduğu, hangi nesnelere, davranışların ve ilişkilerin arzu edilebilir ya da arzu edilemez olduğu ile ilgili varsayımları ve sınırlayıcı ifadeleri içeren inançlar dizisidir. Bir dünya görüşü dünyada neyin bilinebildiğini veya yapılabildiğini ve bunun nasıl bilinebileceğini ve yapılabileceğini tanımlamaktadır. Yaşamda hangi hedeflerin aranabileceğini tanımlamaya ek olarak bir dünya görüşü hangi hedeflerin güdülmesi gerektiğini tanımlamaktadır.

Sembolik bir sistem olan bir dünya görüşü gerçekliği anlamamıza izin vermektedir. Bir dünya görüşü şimdi, geçmiş ve gelecek varoluşumuz ile ilgili derin sorular ile ilgilenen bir anlam sistemidir diğer bir deyişle bir referans çerçevesidir. Bunlara ek olarak dünya görüşü hem günlük yaşamdaki hem de bilimsel yaşamdaki sorunların anlaşılması ve çözümü için imkan sunmaktadır (Meurs, 2011).

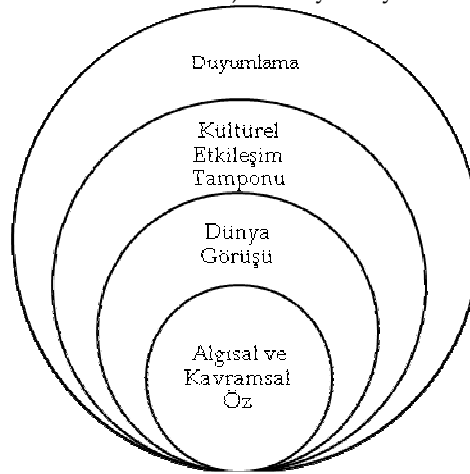
* Doç. Dr., Erciyes Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Din Psikolojisi Bölümü, kusat@erciyes.edu.tr

** Arş. Gör., Ahi Evran Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü, berrin.bulut@ahievran.edu.tr

Psikologların ortaya koydukları değişik dünya görüşü modellerini özetledikten sonra bu modellerden hareketle dünya görüşü modelinin boyutlarının 7 grupta toplanabileceği gösterilmiştir. Her bir grupta iki veya daha fazla dünya görüşü boyutu bulunmaktadır (Koltko-Rivera, 2004:29). Bunlar şu şekilde sıralanabilir;

- İnsan Doğası* (ahlaki yönelim, değişebilirlik ve karmaşıklık),
- İrade* (temsil, belirleyici faktörler ve intrapsişik),
- Biliş* (bilgi ve bilinç),
- Davranış* (zaman yönelimi, etkinlik yönü, etkinlik doyumunu, ahlaki kaynak, ahlaki standart, ahlaki uygunluk, kontrol yeri, kontrole eğilim ve eylem etkililiği),
- Kişilerarası ilişkiler* (ayrışma, otorite ile ilişki, grup ile ilişki, insanlık ile ilişki, dünya ile ilişki, cinsellik, bağlantı, kişilerarası adalet, sosyopolitik adalet ve etkileşim),
- Gerçeklik* (kapsam, sahiplik ve kullanılabilirlik) ve
- Dünya ve Yaşam* (ontoloji, evren, birlik, tanrı, doğa-bilinçlilik, insanlık-doğa, dünya adaleti, iyi olma, açıklama, hayatın değeri ve hayatın amacı)

En yüksek soyutlama düzeyinde benlik, davranış ve deneyim arasındaki nedensel ilişkiler değerlendirilebilir. Benlik davranışı etkilemekte, davranış deneyimle sonuçlanmakta, deneyim benliği (ve bireyin dünya görüşünü - benliğin bir yönü) şekillendirmektedir. Dünya görüşü zaman içinde gelişen benliğin bir yönüdür (Koltko-Rivera, 2004; 36-37). Deneyimleyen benlik Şekil 1'deki gibi gösterilmiştir.

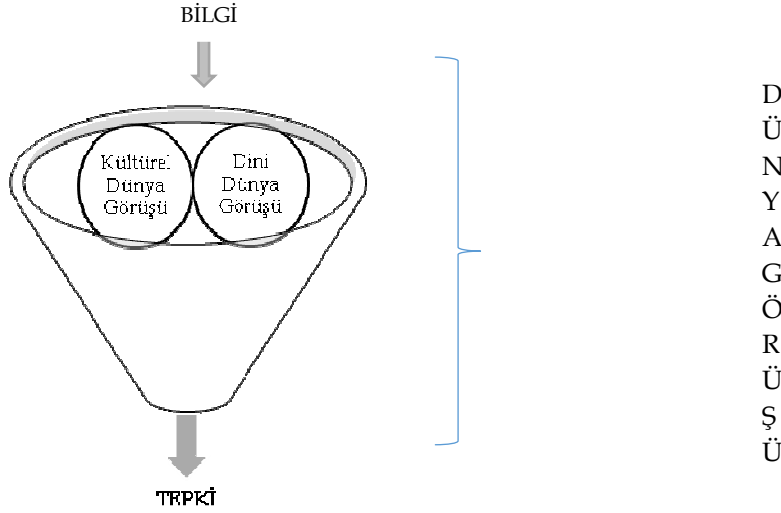
Şekil 1. Deneyimleyen Benlik. (Kaynak: Koltko-Rivera, 2004; 37)

Şekil 1'e göre bireye karşı yönlendirilen bir uyarı ilk olarak algının psikofizyolojik süreçleri ile karşılaşmaktadır. Daha sonra kültürel etkileşim tamponu gelmektedir. Belirli bir kültür ile kültürleşme, bireyin o kültürün değer ve düşünce yöntemine bağlılığının ölçüsünü içermektedir. Uyarı daha sonra bireyin dünya görüşü aşamasına ulaşmaktadır. Bu, bireyin gerçeklik ve hayat hakkında sahip olduğu inançlar veya varsayımlar dizisidir. Uyarı son olarak bireyin algısal ve kavramsal öz süreçlerine girmektedir. Bu noktada benlik, deneyimleri bir bütün olarak algılamakta ve uyarının anlamı hakkında bir kavram oluşturulmaktadır.

Bir dünya görüşü nesiller boyunca insanların ne deneyimlediklerini yansıtmaktadır. Dünyayı, diğerlerini ve kendimizi anlamada dünya görüşlerinin etkileri küçümsenmemeli veya göz ardı edilmemelidir (Note, Fernet-Betancourt, Estermann ve Aerts, 2009). Dünya görüşü kişiliğin, kültürün ve dinin merkezinde yer almaktadır (Wiher, 2014).

Koltko-Rivera'ya (2004) göre birçok psikolojik çalışmada kullanılan yordayıcı değişkenler veya deneysel manipülasyonlar tarafından açıklanamayan davranışlardaki varyansın en azından büyük bir oranını açıklamada, buna ek olarak, soruları ve alt alanları en azından göreceli olarak daha bütünleşik bir psikolojiye bağlama açısından, dünya görüşü kavramı yararlı olabilir.

İnsanlar dünyanın işleyiş biçimiyle ilgili kendi öznel inançları ile çelişen bilgiyle karşılaştıklarında bir dünya görüşü tehdidi deneyimlemektedirler. Bu tür tehditle mücadele etmek için aktif olarak bilişsel süreçler ve davranışlarla savunma mekanizmaları geliştirebilirler (Hart, Shaver ve Goldenberg, 2005). Sire'ye (1976) göre dünya görüşümüz dünya hakkında sahip olduğumuz ön koşul ve varsayımları kapsamaktadır. Sosyalleşme sürecinin bir sonucu olarak her birimiz bir dünya görüşüne sahibizdir (Sarason, 1984). Bu çalışmada üç farklı görüş üzerinde durulmuştur. Bunlar Şekil 2'de gösterilmiştir.

Şekil 2. Dünya Görüşlerinin Şematik Gösterimi

Şekil 2’de dünya görüşleri şematik olarak gösterilmiştir. Birey dış dünyadan gelen bilgileri algılamaktadır. Algılanan bilgiler kültürel ve dini dünya görüşleri süzgecinden geçirilerek bireyin dış dünyaya tepki vermesine yardımcı olmaktadır. Bu şekilde, kültürel ve dini dünya görüşlerinin toplamı dünya görüşü olarak belirtilmiştir.

Kültürel dünya görüşü kültürel bir çevrede bir bireyin dünyayı kavrama şeklidir (Johnson, Hill ve Cohen, 2011). Cohen’e (2009) göre kültür yaşam ile ilgili anlamları içermektedir. Kültürel dünya görüşü sembolik sosyal bir yapıdır (Solomon, Greenberg ve Pyszczyński, 1991) ve sürekli sosyal doğrulama gerektirmektedir (Rosenblatt, Greenberg, Solomon, Pyszczyński ve Lyon, 1989).

Sosyal Psikoloji’de Terör Yönetimi Kuramı (Greenberg, Pyszczyński ve Solomon, 1986) ölümün kaçınılmaz bir son olduğunun fark edilmesi sonucu oluşan yaşama arzusundan kaynaklanan psikolojik bir çatışma temeline dayanır. Bu kurama göre olumsuz sonuçlara karşı korunma ve ölümsüzlük duygusu, kültürel gereklilikleri yerine getirmeye bağlıdır. Böyle bir çatışma içerisinde kalan kişi, kültürel değerlere sahip kişilere karşı olumlu ve kültürel değerleri ihlal edenlere karşı ise olumsuz bir tepki geliştirir. Kültürel dünya görüşü, bireyin kendisini dünyada değerli biri olarak düşünmesini ve ölüm karşısında temkinli olmasını sağlayacak bir ortam oluşturmaktadır (Rosenblatt vd., 1989).

Kültürel dünya görüşü yaşamın düzenini ve kalıcılığını içermektedir ve aynı zamanda insanlar tarafından oluşturulmuş sembolik bir kavramdır (Harmon-Jones, Simon, Greenberg, Pyszczyński, Solomon ve McGregor, 1997). Terör Yönetimi Kuramı’na (Greenberg vd., 1986) göre insanlar benimsemiş oldukları kültürel dünya görüşleri temelinde gerçek ya da sembolik ölümsüzlüğe ulaştıklarına inanmaktadırlar (Pyszczyński, Greenberg ve Solomon, 1999).

Birçok kuramcı dinin en temel işlevlerinden birinin hayatın anlamı ve amacı için insanların duydukları özlemleri gidermelerine yardımcı olmak olduğuna inanmaktadırlar (Galek, Flannelly, Ellison, Siltan ve Jankowski, 2015). Din gerçekliği yorumlayarak ve yaşamları anlamlı kılarak dünya hakkında önemli bir inançlar dizisi işlevi görmektedir (Silberman, 2005) ve inanç benzerliği olan insanları birbirlerine bağlamaktadır (Graham ve Haidt, 2010).

Dini dış gruplar, alternatif bir inanç sistemi oluşturarak, güçlü dini dünya görüşüne sahip insanların temel inançlarını tehdit etmektedirler. Bu tehdit, dış gruplara karşı bir önyargıya neden olmaktadır. Dini dünya görüşü güçlü olan insanların dini dış grup üyeleri tarafından oluşturulan dünya görüşü tehdidi yüzünden daha fazla önyargılı davrandıkları saptanmıştır. Burada dini önyargının, dini farklılıklarla sürekli bir ilişki içinde olduğu görülmektedir. Dolayısı ile insanların, dini dış gruplar tarafından geldiğine inandıkları tehditlere karşı kendi dini dünya görüşlerini korumaya güdülenmiş oldukları iddia edilmektedir (Goplen ve Plant, 2015).

Goplen ve Plant’a (2015) göre eğer bir bireyin dini inançları dünyaya yaklaşımının temel bir parçası ise dini önyargı, rakip dünya görüşlerinden kendi dünya görüşünü savunma ihtiyacından kaynaklanabilir. Burada dini dünya görüşlerinin, toplumları dış tehditlere karşı asimile olmaktan korumaya yönelik önemli psikolojik işlevlere sahip olduğu görülmektedir.

Yukarıda belirtildiği gibi bireylerin dünya görüşleri onların tepkilerini etkilemektedir. Dini dünya görüşleri hakkında bilgi sahibi olarak davranışların yönetilmesi kolaylaştırılabilir. Bu amaçla bu çalışmada Goplen ve Plant (2015) tarafından geliştirilmiş olan Dini Dünya Görüşleri (Religious World View) Ölçeği’nin

Kayseri örneğinde geçerliği ve güvenilirliği test edilmiştir. Bu sayede bu ölçeğin Türk-İslam inanç sistemindeki sonuçları, ölçeğin oluşturulduğu bölge ve inanç sistemleri arasında bir karşılaştırılmasının da yapılmasına imkan sağlayacaktır.

2. Yöntem

Bu çalışmada nicel araştırma teknikleri kullanılmıştır. Ölçekteki maddelerin yapı geçerliğini sınamak amacıyla Açımlayıcı ve Doğrulayıcı Faktör Analizi kullanılmıştır.

2.1. Katılımcılar

Çalışmaya 299 üniversite öğrencisi gönüllü olarak katılmıştır. Katılımcıların yaş ortalaması $\bar{X}=20,49$ ve standart sapmaları $ss=2,17$ olarak saptanmıştır. Araştırmaya katılanların yaş aralığı 17-32 olarak tespit edilmiş olup katılımcıların diğer demografik bilgileri Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Bilgileri

		f	%
Cinsiyet	Kız	211	71,04
	Erkek	86	28,96
Fakülte	Eğitim Fakültesi	47	15,77
	Edebiyat Fakültesi	209	70,13
	İlahiyat Fakültesi	42	14,1
Sınıf	1	111	37,37
	2	110	37,04
	3	27	9,09
	4	49	16,05
Yaşadığı Coğrafi Bölge	Akdeniz	39	13,64
	Ege	17	5,94
	Marmara	30	10,49
	İç Anadolu	154	53,85
	Doğu Anadolu	14	4,90
	Güneydoğu Anadolu	10	3,50
Anne Eğitim Durumu	İlkokul	149	58,66
	Ortaokul	40	15,75
	Lise	52	20,47
	Üniversite	13	5,12
Baba Eğitim Durumu	İlkokul	108	37,63
	Ortaokul	49	17,07
	Lise	78	27,18
	Üniversite	52	18,12
Ailenin Geliri	Düşük	89	30,80
	Orta	134	46,37
	Yüksek	66	22,83

Tablo 1’e göre katılımcıların % 71,04’ü kız ve % 28,96’sı erkektir. 2 kişi cinsiyetini belirtmemiştir. Katılımcıların % 15,77’si Eğitim; % 70,13’ü Edebiyat ve % 14,1’i İlahiyat Fakültesi’nde öğrenim görmektedir. Katılımcıların büyük çoğunluğu 1. (% 37,37) ve 2. (% 37,04) sınıfta öğrenim görmektedir. 3. (% 9,09) ve 4. (% 16,05) sınıfta öğrenim görenler ise daha azdır. 2 kişi öğrenim gördüğü sınıfı belirtmemiştir. Katılımcıların doğmuş oldukları coğrafi bölgelere bakıldığında en yüksek % 53,85 ile İç Anadolu Bölgesi’dir. İç Anadolu Bölgesi’nden sonra % 13,64 ile Akdeniz Bölgesi gelmektedir. En düşük ise % 3,50 ile Güney Doğu Anadolu Bölgesi’dir. Katılımcıların 10 tanesi annesinin okuma-yazmasının olmadığını belirtmiştir. 35 kişi ise annesinin eğitim durumunu belirtmemiştir. Annesinin eğitim durumunu belirten katılımcılardan en yüksek % 58,66 ile ilkokul mezunudur. Üniversite mezunu % 5,12 ile en düşük yüzdeye sahiptir. Katılımcılardan 12 tanesi de babasının eğitim durumunu belirtmemiştir. En yüksek %37,63 ile ilkokul mezunu ve en düşük % 17,07 ile ortaokul mezunudur. Katılımcılardan 10 tanesi ailesinin ortalama gelir durumunu belirtmemiştir. Katılımcıların büyük çoğunluğunun ailesi (% 46,37) orta düzeyde gelir durumuna sahiptir.

Bu veriler bize araştırmaya katılanların çoğunluğunun kız öğrencilerden oluştuğunu, coğrafi bölge olarak daha çok araştırmanın yapıldığı il İç Anadolu Bölgesi’nde olması nedeniyle olmalı ki İç Anadolu Bölgesi’nden gelmekte, fakültelerin 1. ve 2. sınıflarında öğrenim gören öğrencilerden oluştuğu, eğitim düzeyi itibariyle çoğunluğu gerek anne gerekse baba eğitim durumunun ilkokul mezunu ve gelir düzeyleri itibariyle de orta gelir düzeyine mensup ailelerden gelen öğrencilerden olması sebebiyle, elde edilen sonuçların da daha çok bunları yansıtaçağını söylemek gerekmektedir.

2.2. Veri Toplama Araçları

2.2.1. Dini Dünya Görüşleri Ölçeği

Dini Dünya Görüşü Ölçeği (Religious Worldview Scale) Goplen ve Plant (2015) tarafından geliştirilmiştir. Ölçek 19 maddeden oluşmaktadır. Ölçek 5’li Likert tipi derecelendirme üzerinden değerlendirilmiştir. Her bir maddenin puanlanması: ‘1: hiç katılmıyorum, 2: katılmıyorum, 3: ne katılıyorum ne de katılmıyorum, 4: katılıyorum ve 5: tamamen katılıyorum’ şeklinde yapılmıştır. Goplen ve Plant (2015)

ölçeğin Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısını .97 olarak bulmuşlardır. Bu çalışmada ölçeğin Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı .93 olarak tespit edilmiştir.

2.2.2. Kişisel Bilgi Formu

Katılımcıların cinsiyetleri, yaşları, öğrenim gördükleri sınıfları, fakülteleri, geldikleri coğrafi bölgeleri, ailelerinin eğitim ve gelir düzeyleri gibi demografik bilgileri içeren bir formdur ve araştırmacılar tarafından oluşturulmuştur.

2.3. İşlem

Ölçeğin Türk kültürüne uyarlanması için öncelikle Ashby Plant'tan elektronik ortamda gerekli izinler alınmıştır. Ölçeğin İngilizce Formu (Religious Worldview Scale) araştırmacılar tarafından Türkçe'ye tercüme edilmiş daha sonra yapılmış olan bu iki tercüme karşılaştırılarak son şekli verilmiştir. Ölçeğe son şekli verilirken maddelerin eğitim düzeyi ne olursa olsun herkes tarafından kolay anlaşılabilir olmasına dikkat edilmiştir. Araştırmacılar son şekli verilen bu ölçeği 5 alan uzmanına (Din Psikolojisi akademisyenleri) göndermiştir. Alan uzmanlarından ölçek maddelerini 'Uygun', 'Kısmen Uygun' veya 'Uygun Değil' şeklinde değerlendirmeleri istenmiştir. Bunlara ek olarak görüş ve önerilerini de belirtmeleri istenmiştir. Alan uzmanlarından gelen önerilere göre ölçek yeniden düzenlenmiştir. Düzenlenen bu ölçek 3 İngilizce ve 3 Türkçe dil uzmanına gönderilmiştir. Dil uzmanlarından da aynı şekilde maddeleri 'Uygun', 'Kısmen Uygun' veya 'Uygun Değil' şeklinde değerlendirmeleri istenmiştir. Dil geçerliğinde yapılar değerlendirilirken her bir kelimenin Türkçe'deki en uygun karşılığı bulunmaya çalışılmıştır. Son olarak gerekli düzenlemeler yapılmış ve ölçek kullanılabilir hale getirilmiştir. Ölçek üniversite öğrencilerine ders esnasında sınıflarında uygulanmıştır.

2.4. Verilerin Analizi

Çok değişkenli analizleri yapabilmek için verilerin karşılaması gereken bazı şartlar bulunmaktadır. Bunlar şu şekilde sıralanabilir; kayıp değerler, uç değerler, normallik ve doğrusallıktır (Mertler ve Vannatta, 2005). Veri setinde uç değer olup olmadığı Mahalanobis uzaklıklarından (Tabacknick ve Fidell, 2001) yararlanılarak araştırılmıştır. Homojenlik için Levene'nin testi kullanılmıştır. Normallik ve doğrusallık için saçılma diyagramı matrisinden yararlanılmıştır. Verilere ilk olarak AFA daha sonra DFA uygulanmıştır. Verilerin analizinde SPSS 23 ve AMOS 22 programlarından yararlanılmıştır.

3. Bulgular

Dini Dünya Görüşü Ölçeği'nin maddelerine faktör analizi yapıp yapılamayacağına karar vermek amacıyla Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) değerinden ve Bartlett'in Küresellik Testi'nden yararlanılmıştır. KMO faktör analizi için yeterli örneklem büyüklüğünü sınamakta olup KMO ile gözlenen korelasyon katsayılarının büyüklüğü ile kısmi korelasyon katsayılarının büyüklüğü karşılaştırılmaktadır (Kalaycı, 2005). KMO sonucunda elde edilen değer .50'den düşük ise faktör analizi yapılmaz. .50-.60 'kötü'; .60-.70 'zayıf'; .70-.80 'iyi' ve .90 üzerinde 'mükemmel' olarak yorumlanmaktadır (Leech, Barrett ve Morgan, 2005). Bartlett'in Küresellik Testi verilerin çok değişkenli normal dağılımdan gelip gelmediğini ortaya koymaktadır (Tavşancıl, 2005). Bartlett'in Küresellik Testi sonucunda anlamlılık değerinin .05'ten küçük olması gerekmektedir. Bu değer .05'ten küçük olması korelasyon matrisinden faktör çıkarılabileceği anlamına gelmektedir (Şencan, 2005). Bu çalışmada, KMO değeri ,957 ve Bartlett'in Küresellik Testi $p = .00$ ($\chi^2 = 2794,466$) düzeyinde anlamlı olduğundan Dini Dünya Görüşü Ölçeği'ne faktör analizi uygulanabileceği tespit edilmiştir.

Faktör analizinde temel bileşenler analizi kullanılmıştır. Temel bileşenler analizinin temel amacı veri setinden en yüksek varyansı çıkarmaktır (Tabachnick ve Fidell, 2001). Faktör yükü maddelerin ilgili faktörle ilişkisini açıklayan bir katsayıdır (Kline, 1994). Tabachnick ve Fidell'e (2001) göre faktör yük değerinin .32 ve üzerinde olması gerekir. Comrey ve Lee (1992) faktör yük değeri için '.71 ve üzeri' mükemmel, '.63-.70' çok iyi, '.55-.62' iyi, '.45-.54' vasat ve '.32-.44' zayıf olarak değerlendirilmesini önermişlerdir.

Bir maddenin binişik olması için birden fazla faktörde .32'den yüksek yük değerine sahip olması ve iki ya da daha fazla faktördeki yük değerleri arasındaki farkın .1'den küçük olması gerekmektedir (Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk, 2014). Temel bileşenler analizi sonucunda bileşen matrisinde binişik madde sayısı fazla olduğu için eksen döndürme işlemi yapılmıştır. Eksenlerin döndürülmesi sonrasında maddelerin bir faktördeki yükü artarken diğer faktörlerdeki yükleri azalmaktadır. Bu şekilde faktörler, kendileriyle yüksek ilişki veren maddeleri bulmaktadırlar ve faktörler daha kolay yorumlanabilir hale gelmektedirler. Döndürme yöntemini kullanmadan önce hangi tür döndürmenin seçileceğini belirlemek amacıyla faktörler arası korelasyonlara bakılmış ve faktörler arasında herhangi bir ilişki olmadığı görülerek Varimax dik döndürme tekniğinin kullanılmasına karar verilmiştir (Tabachnick ve Fidell, 2001).

Bu işlemler sonucunda 19 maddenin tümünün çalıştığı saptanmıştır. 19 maddeli, 2 faktörlü bir ölçek elde edilmiştir. Faktörlerin açıkladığı varyans % 57,30'dur. İlk faktör (öz değeri 9,542) varyansın % 43,47'sini, ikinci faktör (öz değeri 1,344) varyansın % 13,83'ünü açıklamaktadır. Varyans oranları ne kadar yüksekse,

ölçeğin faktör yapısı da o kadar güçlüdür (Lee ve Comrey, 1979). Sosyal bilimlerde yapılan analizlerde % 40 ile % 60 arası varyans oranları yeterli olarak kabul edilmektedir (Scherer, Wieb, Luther ve Adams, 1988).

Tablo 2. Maddelerin Ortalamaları ve Standart Sapmaları

	\bar{X}	ss
1.Kutsal kitabımda geçen bilgilerin doğru olduğuna inanırım.	4,74	,724
2.Ahlaki değerlerimin kaynağı dinimdir.	4,36	1,005
3.Dünyadaki amacım Tanrı'nın isteği doğrultusunda yaşamaktır.	4,27	1,026
4.Dini önderlerim dünya hakkında bana önemli bilgiler verirler.	4,04	1,095
5.Hayatımı dinimin emrettiği şekilde yaşamaya çalışıyorum.	4,02	1,004
6.Bireyin evren hakkında bilgi sahibi olabileceği tek yolun bilim olduğuna inanıyorum.	2,80	1,226
7.Bir eylemin doğruluğu konusunda kuşkuya düştüğümde, çoğu zaman dinime başvururum.	3,93	1,010
8.Hayatımın amacını din belirleyemez.	1,85	1,162
9.Dünyada bazı şeylerin sadece din sayesinde anlaşılabilceğini düşünüyorum.	4,05	1,099
10.Dinim bana açık ve sağlam bir ahlaki öğreti sunmaktadır.	4,51	,849
11.Hayatın anlamı gerçekte görünen yaşamın ötesinde bir şeydir.	4,34	,894
12.Doğru ve yanlış anlayışım dinimden kaynaklanmaz.	3,03	1,456
13.Dini inancım hayata dair seçimlerimi etkilemez.	2,31	1,315
14.Dini inancım bana nasıl bir ahlaki hayat sürdürmem gerektiğini öğretir.	4,39	,915
15.Hayatımda önemli kararlar alacağım zaman sıklıkla dinime başvururum.	3,71	1,038
16.Dinimin hayatım hakkında bir planının olduğuna inanırım.	4,11	1,043
17.Dinimin evrenin nasıl yaratıldığı konusunda bir cevabı olduğuna inanırım.	4,51	,917
18.Politik bir seçimde kime oy vereceğim konusunda dini inancım etkili olmaz.	3,37	1,503
19.Tanrının hayatıma hükmettiğine inanırım.	4,28	1,143

Tablo 2'de ölçekteki maddelerin ortalamaları ve standart sapmaları verilmiştir. Maddelerin alabileceği en yüksek ortalama değeri 5'tir. Tabloya göre en yüksek ortalama puana ve aynı zamanda en düşük standart sapmaya sahip olan madde 1. madde ($\bar{X}= 4,74, S=,724$) iken en düşük ortalama puana sahip olan madde 8. maddedir ($\bar{X}= 1,85$).

Tablo 3. Madde-Toplam Puan Korelasyonu

	Düzeltilmiş Madde-Toplam Puan Korelasyonu	Madde Çıkarıldığında α
1.Kutsal kitabımda geçen bilgilerin doğru olduğuna inanırım.	,792	,923
2.Ahlaki değerlerimin kaynağı dinimdir.	,761	,922
3.Dünyadaki amacım Tanrı'nın isteği doğrultusunda yaşamaktır.	,764	,922
4.Dini önderlerim dünya hakkında bana önemli bilgiler verirler.	,604	,925
5.Hayatımı dinimin emrettiği şekilde yaşamaya çalışıyorum.	,749	,922
6.Bireyin evren hakkında bilgi sahibi olabileceği tek yolun bilim olduğuna inanıyorum.	,267	,933
7.Bir eylemin doğruluğu konusunda kuşkuya düştüğümde, çoğu zaman dinime başvururum.	,695	,923
8.Hayatımın amacını din belirleyemez.	,755	,921
9.Dünyada bazı şeylerin sadece din sayesinde anlaşılabilceğini düşünüyorum.	,634	,924
10.Dinim bana açık ve sağlam bir ahlaki öğreti sunmaktadır.	,814	,922
11.Hayatın anlamı gerçekte görünen yaşamın ötesinde bir şeydir.	,457	,928
12.Doğru ve yanlış anlayışım dinimden kaynaklanmaz.	,349	,933
13.Dini inancım hayata dair seçimlerimi etkilemez.	,567	,926
14.Dini inancım bana nasıl bir ahlaki hayat sürdürmem gerektiğini öğretir.	,793	,922
15.Hayatımda önemli kararlar alacağım zaman sıklıkla dinime başvururum.	,734	,922
16.Dinimin hayatım hakkında bir planının olduğuna inanırım.	,789	,921
17.Dinimin evrenin nasıl yaratıldığı konusunda bir cevabı olduğuna inanırım.	,730	,923
18.Politik bir seçimde kime oy vereceğim konusunda dini inancım etkili olmaz.	,417	,931
19.Tanrının hayatıma hükmettiğine inanırım.	,548	,926

Tablo 3'te maddelerin madde-toplam puan korelasyonları verilmiştir. Buna göre 6. madde ($r=.267$)'nin korelasyonu düşüktür. Diğer maddelerin madde-toplam puan korelasyonları ise .349 ile .814 arasında değişmektedir. Maddelerin tümünün kabul edilebilir düzeyin (.15) üzerinde madde-toplam puan korelasyon değeri aldığı saptanmıştır (Cunningham, 1998).

Tablo 4. Döndürülmüş Bileşenler Matrisi

	1	2
madde1	,846	
madde2	,818	
madde3	,807	
madde4	,691	
madde5	,794	
madde7	,659	
madde8	,634	
madde9	,636	
madde10	,859	

madde11	,529
madde14	,793
madde15	,709
madde16	,772
madde17	,825
madde19	,497
madde6	,661
madde12	,519
madde13	,591
madde18	,737

Tablo 4'te döndürülmüş bileşenler matrisi verilmiştir. Tabloya göre faktör yüklerine bakıldığında 1. faktördeki faktör yük değerlerinde madde 1, 2, 3, 5, 10, 14, 16 ve 17'nin yük değerlerinin Comrey ve Lee'nin (1992) önerdiği değerlendirmeye göre mükemmel olduğu görülmektedir. 2. faktörde ise madde 18'in yük değeri mükemmeldir. Goplen ve Plant (2015) tek faktörlü bir yapı önermişlerdir. Bu çalışmada iki faktörlü bir yapı ortaya çıkmıştır. Bu çalışmada iki faktör şu şekilde adlandırılmıştır: Faktör 1= ölüm sonrası anlamlandırma ve Faktör 2= bu dünyayı anlamlandırma.

Açımlayıcı faktör analizi sonrası verilere doğrulayıcı faktör analizi uygulanmıştır. Doğrulayıcı faktör analizi sonuçları Tablo 5'te verilmiştir.

χ^2/df	2,26
CFI	,945
RMSEA	,065

Tablo 5'e göre χ^2/df değeri 2.26 bulunmuştur. Kline'a (2005) göre 2.5'ten küçük olması mükemmel uyuma işaretler. CFI değeri .945 olarak saptanmıştır. CFI (Karşılaştırmalı Uyum İndeksi) ile modele ilişkin uyum fonksiyonu, temel alınan başka bir modelde elde edilen uyum fonksiyonu ile karşılaştırılır (Kline, 2011). CFI'nin 0-1 arasında bir değer alması beklenir. Yüksek değer iyi uyumu gösterir (Byrne, 2010). Tabachnick ve Fidell (2001)'e göre .90'dan yüksek olması iyi uyumun göstergesidir. RMSEA değeri .065 olarak saptanmıştır. RMSEA (Ortalama Karekök Hata Terimi) merkezi olmayan χ^2 dağılımında evren kovaryanslarını kestirmek için kullanılmaktadır ve 0-1 arasında bir değer almaktadır. 0 olması mükemmel uyuma işaret etmektedir (Brown, 2006). Thompson'a (2004) göre .06'nın altında olması iyi, .08'in altında olması yeterli olarak kabul edilmektedir. Tüm uyum indeksleri kabul edilebilir değerler aldığından, ölçek maddelerinin ilgili yapıyla olan modellerinin uygun olduğu yargısına ulaşılmıştır.

Tartışma

Bu çalışmada Goplen ve Plant (2015) tarafından geliştirilmiş olan Dini Dünya Görüşü Ölçeği'nin Erciyes Üniversitesi örneğinde Türk-İslam kültüründeki geçerlik ve güvenilirliği sınanarak psikometrik özellikleri incelenmiştir.

AFA sonuçlarına göre Goplen ve Plant'ın (2015) 19 maddesinin de Türk kültüründe çalıştığı saptanmıştır. AFA sonuçları ölçeğin iki faktörlü bir yapıya sahip olduğunu ortaya koymuştur. Bu iki faktör varyansın % 57,30'unu açıklamaktadır. Orijinal ölçekte maddeler tek bir faktör altında toplanmıştır. Scherer, Wiebe, Luther ve Adams'a (1988) göre açıklanan varyansın % 40 - % 60 arasında olması yeterlidir. Bu durumda bu çalışmada maddelerin açıkladığı varyans yeterli olarak kabul edilmiştir.

DFA sonuçlarına göre $\chi^2/df= 2,26$; CFI= ,945 ve RMSEA= ,065 olarak saptanmıştır. Tüm uyum indeksleri ($\chi^2/df < 2,5$; CFI > .90 ve RMSEA < .08) (Kline, 2005; Tabachnick ve Fidell, 2001; Brown, 2006) kabul edilebilir değerler aldığından, ölçek maddelerinin ilgili yapıyla olan modellerinin uygun olduğu yargısına ulaşılmıştır.

Bu çalışmada ölçeğin Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı .93 olarak tespit edilmiştir. George ve Malley'e (2003) göre Cronbach Alfa değerinin .90'dan büyük olması mükemmel bir iç tutarlılığa işaret etmektedir. Madde-Toplam korelasyon değerlerine bakıldığında, maddelerin tümünün kabul edilebilir düzeyin (.15) üzerinde değer aldığı saptanmıştır (Cunningham, 1998). 6.maddenin (Bireyin evren hakkında bilgi sahibi olabileceği tek yolun bilim olduğuna inanıyorum.) madde-toplam korelasyon değeri (r=.267) düşük çıkmasına rağmen, diğer analiz değerleri tatmin edici olduğu için maddenin ölçekte kalmasına karar verilmiştir.

Bu çalışmada kullanılan örneklem grubunda kızlar (% 71,04) erkeklere (% 28,96) göre çoğunluktadır. Bu oranlardaki farklılıklar araştırma sonuçlarını etkilemiş olabilir. Sosyal Rol Kuramı sosyal davranıştaki cinsiyet farklılıklarının ve benzerliklerinin nedenlerini belirlemeyi amaçlamaktadır (Eagly, Wood ve Diekmann, 2000). Eagly (1987) sosyal rolleri cinsiyet farklılıklarının bir göstergesi olarak görmektedir. Bireylerin cinsiyetleri sosyal etkileşimlerini doğrudan etkilemektedir. Bir toplumda kadın ve erkekte beklenen davranışlar farklıdır. Bu nedenle kadınlar ve erkekler bu beklentilere uygun davranışlarda bulunmaktadırlar (Vogel, Wester, Heesacker ve Madon, 2003). Sosyal davranışlardaki cinsiyet bazındaki beklentiler ve bu beklentileri karşılama çabası örneklem grubundaki kızların ve erkeklerin maddeleri yanıtlama biçimlerini etkilemiş olabilir.

Bu ölçek üniversite öğrencilerine uygulanmıştır. Ölçek üniversite öğrencileri dışındaki gruplara da uygulanarak ölçeğin geçerlik ve güvenilirlikleri test edilebilir. Böylelikle Sosyal Psikoloji ve Sosyal Psikoloji'nin bir alt dalı olan Din Psikolojisi alan yazını zenginleştirilebilir.

Buna ek olarak örneklem grubunu çoğunluk olarak doğduğu il İç Anadolu Bölgesi'nde (% 53,85) olan katılımcılar oluşturmuştur. İç Anadolu Bölgesi'nde özellikle Kayseri ilinin muhafazakar bir yapıya sahip olduğu, fiziki yapısı ve yaşam şeklinin, dünya görüşlerinin (özellikle dini dünya görüşünün) ülkemizin diğer illeri ile bariz farklılıkları olduğu düşünüldüğünde, bu ölçeğin Türkiye'nin diğer bölgelerinde test edilmesinin alan yazına büyük katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Sonuç

Sonuç olarak, Goplen ve Plant'ın (2015) geliştirmiş oldukları Dini Dünya Görüşü Ölçeği'nin Türk kültüründe geçerli ve güvenilir bir araç olduğu iddia edilebilir. Böyle bir ölçeğin kültürümüzde Dini Dünya Görüşlerini belirlemek için kullanılmasının ülkemizde Sosyal Psikoloji ve Din Psikolojisi alan yazınına büyük bir katkı sağlaması umulmaktadır.

KAYNAKÇA

- BROWN, T. A. (2006). *Confirmatory Factor Analysis for Applied Research*. New York: Guilford.
- BYRNE, B. (2010). *Structural Equation Modelling with AMOS: Basic Concepts, Application, and Programming*. New York: Routledge Taylor & Francis Group.
- COMREY, A.L. ve LEE, H. B. (1992). *A first course in factor analysis*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.
- COHEN, A. (2009). "Many forms of culture". *American Psychologist*, S. 64, s.194-204.
- CUNNINGHAM, G. K. (1998). *Assessment in the classroom: Constructing and Interpreting Tests*. London: The Falmer Press.
- ÇOKLUK, Ö., ŞEKERCİOĞLU, G. ve BÜYÜKÖZTÜRK, Ş. (2010). *Sosyal Bilimler için Çok Değişkenli İstatistik*. Ankara: Pegem Akademi.
- D'HOOGHE, B. (2011). On the role of contextuality in the integration of worldviews. In D. Aerts, J. Broekaert, B. D'Hooghe, N. Note (Eds.), *Worldview, Science and Us: Bridging knowledge and its implications for our perspectives of the World*. Shanghai: World Scientific.
- EAGLY, A. H. (1987). *Sex differences in social behavior: A social - role interpretation*. Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- EAGLY, A. ., WOOD, W. ve DIEKMAN, A. B. (2000). "Social role theory of sex differences and similarities: A current appraisal". In Eckes, T. (2000). *The developmental social psychology of gender*. London: Lawrence Erlbaum.
- GALEK, K., FLANNELLY, K. J., ELLISON, C. G., SILTON, N. R. ve JANKOWSKI, K. R. B. (2015). "Religion, Meaning and Purpose, and Mental Health". *Psychology of Religion and Spirituality*, S.7(1), s.1-12.
- GEORGE, D. ve MALLEY, P. (2003). *SPSS for Windows step by step: A simple guide and reference*. Boston: Allyn & Bacon.
- GOPEN, J. ve PLANT, A. (2015). "A Religious worldview: Protecting One's Meaning System Through Religious Prejudice". *Personality and Social Psychology Bulletin*, s. 1-14.
- GRAHAM J. ve HAIDT, J. (2010). "Beyond Beliefs: Religions binds individuals into moral communities". *Personality and Social Psychology Review*, S.14, s.140-150.
- GREENBERG, J., PYSZCZYNSKI, T. ve SOLOMON, S. (1986). *The cause and consequence of a need for self-esteem: A terror management theory*. New York: Springer-Verlag.
- HARMON-JONES, E., SIMON, L., GREENBERG, J., PYSZCZYNSKI, T., SOLOMON, S. ve MCGREGOR, H. (1997). "Terror management theory and Self-esteem: Evidence that increased self-esteem reduces mortality salience effects". *Journal of Personality and Social Psychology*, S.72(1), s.24-36.
- HART, J., SHAVE, P. R. ve GOLDENBERG, J. L. (2005). "Attachment, self-esteem, worldviews and terror management: Evidence for a tripartite security system". *Journal of Personality and Social Psychology*, S.88, s.999-1013.
- JOHNSON, K. A., HILL, E. D. ve COHEN, A. B. (2011). "Integrating the study of culture and religion: toward a psychology of worldview". *Social and Personality Psychology Compass*, S. 5(3), s. 137-152.
- KLINE, P. (1994). *An easy guide to factor analysis*. New York: Routledge.
- KLINE, R. B. (2005). *Principles and Practice of Structural Equation Modelling*. New York: Guilford Publications.
- KLINE, R. B. (2011). *Hypothesis Testing. Principles and Practice of Structural Equation Modeling*. New York: The Guilford Press.
- KOLTKO-RIVERA, M. E. (2000). *The Worldview Assessment Instrument (WAI): The development and preliminary validation of an instrument to assess world view components relevant to counseling and psychotherapy*. Doctoral dissertation, New York University.
- KOLIKO-RIVERA, M. E. (2004). "The psychology of worldviews". *Review of General Psychology*, S.8(1), s.3-58.
- LEE, H. B. ve COMREY, A. L. (1979). "Distortions in commonly used factor analytic procedure". *Multivariate Behavioral Research*, S.14, s.301-321.
- LEECH, L., BARRETT, K.C. ve MORGAN, G.A. (2005). *SPSS for Intermediate Statistics: Use and Interpretation*. NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- MERTLER, A. ve VANNATTA, R. A. (2005). *Advanced and multivariate statistical methods*. Glendale: Pyrczak Publishing.
- MEURS, P. (2011). The bodily excess of a worldview: Beyond a theoretical account of the World. In D. Aerts, J. Broekaert, B. D'Hooghe, N. Note (Eds.), *Worldview, Science and Us: Bridging knowledge and its implications for our perspectives of the World*. Shanghai: World Scientific.
- NOTE, N., FURNET-BETANCOURT, R., ESTERMANN, J. ve AERTS, D. (2009). *Worldviews and cultures: Philosophical reflections from an intercultural perspective*. Belgium: Springer.
- PYSZCZYNSKI, T., GREENBERG, J. ve SOLOMON, S. (1999). "A dual-process model of defense against conscious and unconscious death-related thoughts: An extension of terror management theory". *Psychological Review*, S.106(4), s.835-845.
- ROSENBLATT, A., GREENBERG, J., SOLOMON, S., PYSZCZYNSKI, T. ve LYON, D. (1989). "Evidence for Terror Management Theory I: The Effects of Mortality Salience on Reactions to Those who Violate or Uphold Cultural Values". *Journal of Personality and Social Psychology* S.57(4), s.681-690.
- SARASON, S. B. (1984). "If it can be studied or developed, should it be"? *American Psychologist*, S.39, s.477-485.
- SCHERER, R. F., WIEBE, F. A., LUTHER, D. C. ve ADAMS, J. S. (1988). "Dimensionality of coping: Factor stability using the ways of coping questionnaire". *Psychological Reports*, S.62, s.763-770.
- SILBERMAN, I. (2005). "Religion as a meaning system: Implications for the new millennium". *Journal of Social Issues*, S.61, s.641-663.
- SIRE, J. W. (1976). *The universe next door*. Downers Grove: Intervarsity.
- SOLOMON, S., GREENBERG, J. ve PYSZCZYNSKI, T. (1991). "A Terror Management Theory of Social behaviour: The Psychological Functions of Self-Esteem and Cultural Worldviews". *Advances in Experimental Social Psychology*, S.24, s.93-159.
- ŞENCAN, T. (2005). *Sosyal ve Davranışsal Ölçümlerde Güvenilirlik ve Geçerlilik*. Ankara: Seçkin.
- TABACHNICK, B. G. ve FIDELL, L. S. (2001). *Using Multivariate Statistics*. MA: Allyn & Bacon.
- TAVŞANCIL, E. (2005). *Tutumların Ölçülmesi ve SPSS ile Veri Analizi*. Ankara: Nobel.
- THOMPSON, B. (2004). *Exploratory and Confirmatory Factor Analysis: Understanding Concepts and Applications*. Washington, DC: American Psychological Association.
- VOGEL, D. L., WESTER, S. R., HEESACKER, M. ve MADON, S. (2003). "Conforming gender stereotypes: A social role perspective". *Sex Roles*, S.48(11/12), s.519-528.
- WIHER, H. (2014). Worldview and identity across conversion. *Evangelical Review of Theology*, S.38(4), s.307-323.